

ALEKSANDR KUPRIN'İN *OLESYA* ESERİNDE YER ALAN CADİ FİĞÜRÜNE EKOFEKİNİZM EKSENİNDE FOLKLORİK BİR BAKIŞ A FOLKLORIC APPROACH TO THE WITCH FIGURE IN ALEKSANDR KUPRIN'S *OLESYA* IN THE LIGHT OF ECOFEKİNİZM

Osman Karakuş¹

ÖZ

Orta Çağ'ın cadılık imtihanını edebiyatın duyarlı bakış açısıyla ele alan Aleksandr Kuprin *Olesya* eserinde başkarakter Olesya aracılığıyla cadılık suçlanan ve toplum tarafından dışlanan bir kadının iç dünyasının dışa nüfuzunu detaylı bir şekilde okura analiz etme imkânı sunar. Olesya'nın yaşadığı zorluklar, toplumsal normlara karşı isyanı ve cadılıkla ilişkilendirilen folklorik unsurlar, Kuprin'in eserinde derinlemesine incelenir. Bu çalışmada ise Olesya karakteri üzerinden Orta Çağ'ın cadı avlarına ve cadılıkla mücadeleye folklorik bir bakış sunarken, Kuprin'in eserinin toplumsal eleştirisi ve kadın figürünün güçlü temsili üzerine odaklanılmıştır. Ayrıca, çalışma eserin döneminin sosyal ve kültürel bağlamını da göz önüne alarak cadılıkla suçlanan kadınların yaşadığı travmaların nasıl bir toplumsal gerçeklik yarattığını tartışmıştır. Doğa ve kadın birlikteliğini ele alan ekofeminizm kuramı ekseninde bir inceleme gerçekleştirilen eser, toplumsal normları sorgulayan bir perspektif sunarak okuyucuları Orta Çağ'ın cadılık anlayışına derinlemesine bir yolculuğa çıkarmaktadır. Olesya'nın yaşadığı zorluklar ve toplumsal dışlanma, cadılıkla suçlanan kadınların maruz kaldığı travmaların bir temsili olarak öne çıkar. Çalışmanın amacı da bu temsili disiplinler arası kaynaklar ile destekleyerek sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Cadı, Orta Çağ, Kadın, Folklor, Ekofeminizm.

ABSTRACT

In *Olesya*, Aleksandr Kuprin, who deals with the witch trial of the Middle Ages with the sensitive perspective of literature, offers the reader the opportunity to analyze in detail the outward penetration of the inner world of a woman who is accused of witchcraft and rejected by society through her main character Olesya. Olesya's struggles, her rebellion against social norms and the folkloric elements associated with witchcraft are examined in depth in Kuprin's work. This study, on the other hand, focuses on the social criticism of Kuprin's work and the strong representation of the female figure, while offering a folkloric perspective on the witch hunts of the Medieval Ages and the struggle against witchcraft through the character of Olesya. The study also considers the social and cultural context of the period and discusses how the traumas experienced by women accused of witchcraft created a social reality. The work, which is analyzed in the light of ekofeminism that explores the nature/woman dualism, takes readers on an in-depth journey into the medieval understanding of witchcraft by offering a perspective that questions social norms. Olesya's hardships and social rejection stand out as a representation of the traumas suffered by women accused of witchcraft. The aim of this work is to show this representation by supporting it with multidisciplinary sources.

Keywords: Witch, Medieval, Woman, Folklore, Ekofeminism.

¹ Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, osmann200@hotmail.com, ORCID ID: 0009-0000-7029-7565

Sorumlu yazar / Corresponding Author: Osman Karakuş, **e-posta:** osmann200@hotmail.com,

Gönderilme /Submitted: 25.10.2024 **Kabul/ Accepted:** 15.03.2025

GİRİŞ

Geçmişten günümüze değin farklı toplum-
larda kaleme alınmış eserlerde yazarların kadına
olan bakış açılarında ekseriyetle farklılıklar ol-
duğu gözlemlenir. Bu farklılıkların, içinde yeti-
şilen toplumların bireyi maruz bıraktığı baskılar
etrafında şekillendirmesinin bir sonucu olarak
oluştugu söylenebilmektedir. 19. yüzyıldan iti-
baren kadınları düşünceleriyle var olmaktan
yoksun bırakan patriyarkal sistemin bir yerde ar-
tık son bulmasının istenmesi kadın erkek eşitli-
ğinin gerekliliğini ortaya atan bir düşünce hare-
ketinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Femi-
nizm olarak adlandırılan bu düşünce hareketi
veya topluluk; temelde kadının, erkeğin olduğu
kadar toplumda eşit haklara sahip olması düşün-
cesiyle meydana gelmiştir. Feministlere göre ka-
dının toplumda bir birey olarak yaşayabilmesi
için kamusal, hukuksal, sosyal, ekonomi gibi
alanlarda erkeğin olduğu kadar eşit haklara sa-
hip olması gerekmektedir (Chanter, 2021, s. 30).
Bu düşünceyle yola çıkan feminizm hareketi
kendini birçok alanda göstermeyi başarmıştır.
Günümüzde hala tartışılan bir konu olmasıyla
edebiyat alanında sıkça karşımıza çıkan bu hare-
ket geçmiş dönem kadın edebiyat yazarlarının
da odak noktası olmuş ve bu alanda pek çok ba-
şarılı eser kaleme alınmıştır. İlk toplumların ana
soylu olması ve sonrasında ataerkile evrilme-
siyle erkek egemen bir toplumun yapı taşlarının
atıldığı Antik çağdan günümüze güncelliğini
sürdürmekte olan kadına karşı olan tutum göz
önüne alındığında annelik ve eş olma sıfatı dı-
şında tek başına bir kadın olarak toplumda var
olması kayda değer bir sorun olarak öne çıkmak-
tadır (de Beauvoir, 2020, s. 89-96). Okunan
eserlerde ve mitlerde okurun sıkça karşısına çı-
kan kadın imgelerinden birkaçına bakıldığında

kadına; cadı, şeytan, büyücü, iffetsiz vb. sıfatla-
rının yüklendiği görülmektedir. Bunların neden-
leri arasında en öne çıkanı kadının toplumda bir
yeri olmaması dolayısıyla yapacak başka bir
meşgalesi olmadığından doğa ile ilişkili olan
tehlikeli işlerle ilgilenmeleri söylenebilmektedir
(Ülgen, 2021, s. 45-48). Bir erkek hegemonyası
sonucu ortaya çıkan kadınların cadı olduğu dü-
şüncesiyle beraber dönem dönem kadına olan
bakışın erkeğe kıyasla olumsuz yönde olduğu
görülmektedir. Patriyarkal toplumlarla birlikte
kadın, geri planda kalarak sessiz bir şekilde doğa
ile ahenk yakalama fırsatını elde etmiş ancak bu
durum onun çeşitli bitkiler ile büyüler yaparak
cadılık ile yaftalanmasına neden olmuştur:
“*Cadı avı çok çeşitli kadın pratiklerini hedef al-
mış olsa da kadınlar her şeyden önce bu büyü-
cülük, efsunculuk, şifacılık, kâhinlik özellikleri
yüzünden zulme uğramıştır*” (Federici, 2012, s.
249). Bu bağlamda, kadınlar doğa ile uyum
içinde yaşama çabasını gösterirken erkek ege-
men bir dünyada bu çabaları sıklıkla cadılıkla
eşleştirilmiş ve bu algı, kadınların toplum için-
deki konumunu olumsuz etkilemiştir. Bu nok-
tada, kadınlar sadece cinsiyet rolleri açısından
değil aynı zamanda doğa ile olan ilişkileri bağ-
lamında da ayrımcılığa maruz kalmışlardır. Ka-
dınların cadılıkla ilişkilendirilmesi, erkek hege-
monyasının kadın üzerindeki kontrolünü ve bu
kontrolün kadının doğa ile olan ilişkisinde nasıl
bir etkiye sahip olduğunu gösterir. Doğa ile
uyum içinde yaşama çabası, kadınların güçlü ve
özgün bir şekilde var olmalarını simgelerken, bu
çabalar erkek egemen toplumlar tarafından teh-
dit olarak algılanmıştır. Kadınların bu uyumunu,
doğa ile iç içe olmalarını suçlama, kadın bede-
nini kontrol etme çabalarının bir yansımasıdır.
Bu bağlamda, *Olesya* adlı eserdeki cadı figürü,

kadının doğa ile olan doğal bağının nasıl sorgulandığını ve eleştirildiğini göstermesi bakımından önemli bir örnek olarak öne çıkmaktadır. Ekofeminist bakış açısıyla incelendiğinde, cadılık suçlaması altında yatan cinsiyetçi bakış ve doğa ile uyum içinde yaşamanın kadınlar üzerin-

KADINLAR VE CADILAR: ORTA ÇAĞ

Cadılığın kadın ile ilişkilendirilmesinin temeline bakıldığında politika ve ekonomi öne çıkar. Bu, Orta Çağ'a hâkim olan feodalizm sonrası yükselişe geçen kapitalizm üzerinden okunduğunda kadının sınıfsal konumunu anlaşılır kılarak cadılıkla ilişkilendirilmesini açıklar. Otoriter bir yönetim şekline bağlı ortaya çıkan hiyerarşik düzene karşı yapılan toplum mücadeleleri bir ütopya olarak kalmış ve kadınlar ikinci sınıf insan olarak kalmaya devam etmiştir (Federici, 2012, s. 37-38). Cinsiyete dayalı bir ekonomi planı öne süren kapitalizmle beraber kadın, ev dışında feodalizm dahilinde tarımla ilgilenebilir durumdayken artık toplumdan soyutlanmış eve ev içerisine hapsedilmiştir. Silvia Federici de *Caliban ve Cadı* adlı eserinde kadınların cadı olarak yaftalanıp yakalanmalarını kapitalizmin bir sebebi olarak ele almıştır. Kadınların yalnızca doğurganlığıyla ön plana çıkması gerektiğini savunan dönemin kapitalist bakış açısında şifacılıkla, çeşitli otlarla ilgilenen kadınlar cadı olarak adlandırılmıştır. Kadınların çeşitli otlarla doğumların önüne geçtiği düşüncesi de cadı avlarını pekiştiren kapitalist bir yaklaşımla ilişkilendirilmektedir (Federici, 2012).

Kadının; politik, ekonomik, teolojik ve sosyolojik açılardan farklı dönemler üzerinden ele alınabilirliği göz önünde bulundurulup Orta

deki olumsuz etkileri daha derinlemesine anlaşılabilir. Bu bağlamda çalışma, ekofeminizm kuramını kullanarak *Olesya* eserindeki cadı figürü üzerinden, kadının doğa ile olan ilişkisindeki cinsiyetçi algıları ve bu algıların yarattığı zorlukları incelemeyi amaçlamaktadır.

Çağ'daki durumuna bakıldığında dinin de kadın üzerinde önemli bir rol oynaması var olan bir olgu olarak göze çarpmaktadır. “*Elbette kadınların bu şekilde suçlanmasının nedenleri arasında Hristiyanlığın ilk zamanlarında bazen lanetlenmiş bazen de yüceltilmiş olmalarının da etkisi vardır*” (Ülgen, 2022, s. 42). Bu dönem, tarih boyunca birçok toplumun dünya görüşünü etkileyen ve kadınların yaşamını büyük ölçüde belirleyen bir dönemdir. Özellikle Avrupa'da, kadınlarla ilgili birçok toplumsal inanç ve ön yargı ortaya çıkmıştır. Bu inançlardan biri de kadınların cadı olarak anılmaya başlanmasıdır.

Orta Çağ'da kadınlar, genellikle toplumsal normlara uymayan davranışları nedeniyle bilimsel bir temele dayanmayan, çoğunlukla cinsiyetçi düşünceler ile cadı olarak suçlanmışlardır. Toplumun genelinde kadınlar, doğaüstü güçlere sahip olduklarına inanılan varlıklar olarak algılanmıştır. “*Kadınlar, uğursuzluk kaynağı, doğaüstü güçlerle kurdukları etkileşim yüzünden doğal afetlerin tetikleyicisi, depremler, hayvan ölümleri, kutluk, açlık ve hastalıkların dolaylı nedenlerinden biri olarak görülürlerdi*” (Ülgen, 2022, s. 71). Orta Çağ Avrupa toplumlarında Hristiyanlık inancının kadınlar üzerindeki baskısı sert bir şekilde yaşanırken, aynı dönemde Osmanlı gibi Müslümanlık ve bunun getirdiği kültürel yaşam etrafında şekillenen toplumlarda kadınların

"cadı" olarak suçlanmaları üzerine ekseri durumlar görülmemektedir. Bu durumun, iki farklı dini yapı ve toplum yaşayışının kadınları algılayış şekline kaynaklandığı söylenebilmektedir. Avrupa'da cadı avları, yükselen kapitalizmle beraber Katolik Kilisesi'nin etkisiyle şekillenirken, İslam dünyasında benzer bir cadı avı olgusunun olmaması, İslam hukukunun ve toplumsal yapısının kadını nasıl bir yere konumlandırmış olmasıyla ilişkilidir. Hristiyanlık inancında yer alan, Havva'nın günah ile bağdaştırılması ve kadınların sözde doğaları gereği şeytani güçlere daha yatkın oldukları kanısı, Avrupa'da kadınların cadılıkla suçlanmalarının teolojik temelini oluşturduğu söylenebilir. Bu temel, kilise tarafından daha da güçlendirilerek kadınlara yönelik ekseri cadı avlarına zemin hazırlamıştır. Örneğin, kadınların cinsellik ve doğurganlıkları dahi doğaüstü fenomenlerle ilişkilendirilerek şeytani düşünülmüştür. Bu bakış açısının, toplumdaki diğer kadınların da kendi iradeleri dışındaki doğaüstü etkilerle "şeytani" olabilecekleri algısını kızıştırdığı anlaşılmaktadır (Bever, 2009, s. 62-63).

İslam toplumlarında ise, kadınların cadı olarak yaftalanması üzerine planlı ve toplumsal bir hareket olmamakla birlikte, bu dönemde de kadının toplumsal konumuna dair sınırlar ve patriyarkal bir yapı bulunmaktadır. Ancak, İslam hukukunda cadılık gibi doğaüstü inanışlara Hristiyanlıkta olduğu kadar yer verilmemesi, kadınların doğrudan cadı suçlamalarıyla hedef alınmalarını önlemiştir. İslam inancında cin ve peri gibi doğaüstü fenomenler, insanların iradeleri dışında zarar verebilen varlıklar olarak kabul edilse de bu inançların kadınları hedef alacak bir cadı avına dönüşmesi engellenmiştir (Shaham, 2010, s.

154). Dolayısıyla, İslam inanç yapısında kadınlar daha ziyade sosyal hayat içerisinde, ev içinde ve ailede belirgin bir rol üstlenmiş ve bu rol doğrultusunda toplumsal yapı içerisinde bir düzen sağlayacak şekilde sınırlandırılmıştır.

Orta Çağ Avrupa'sında doktorluk mesleğinin ortaya çıkışı da kadınların şifacılık ve ebelik görevlerinin önüne çıkan bir engeldi. Toplumsal düzeni yeniden şekillendirmeyi hedefleyen patriyarkal sistemde doktorluk mesleği erkekler tarafından yapılmış ve kadınların geleneksel yöntemleri bir tehdit haline gelmiştir. *"...ebelerden duyulan şüphe -doğum yaptırılan odaya erkek doktorların sokulmasına neden olmuştu- tıbben yetersiz olabilecekleri kaygısından ziyade, yetkililerin bebek katlinden duydukları korkudan kaynaklanmıştı"* (Federici, 2012, s. 131-132). Verilen alıntıda da görüldüğü üzere modern tıp, kadınıla ilişkilendirilen geleneksel yöntemlerin önüne geçerek cinsiyetçi bir bakış hâkim kılınmıştır. Buna karşın, Osmanlı'da kadınların toplumsal rolleri sınırlı olmakla birlikte, şifacılık ve ebelik gibi görevleri yerine getiren kadınlara karşı cadı suçlamaları yöneltilmemiştir. Osmanlı toplumunda kadının şifacı ve çeşitli bitkilerle ilgilenen biri olarak yer alması toplumsal normlara ters görülmemiş, aksine bu kadınların toplum için faydalı oldukları düşünülmüştür. Avrupa'da şifacılık yapan kadınlar cadılıkla suçlanıp engizisyon mahkemelerinde yargılanırken, Osmanlı'da benzer konumda olan kadınlar, halk tarafından saygı görmüş ve bitkilerle ilişkileri toplumsal bir hizmet olarak kabul edilmiştir (Peirce, 1993, s. 87).

Aslında birçok kadının yalnızca toplumun geleneksel rollerinden sapmış oldukları gerekçesiyle dışlanarak bu tür suçlamalara

maruz kaldığı ve bunun sonucu birer kurban haline gelmiş olduğu okurca alımlaması yapılabilir bir noktayı oluşturmaktadır. Yapılan karşılaştırmalar alıntılar ile desteklenerek teolojik bağlamda irdelendiğinde ise Kur'an, İncil ve Tevrat başta olmak üzere kutsal kitaplarda yer alan bazı ayetlerce kadının erkeğe oranla kötü olana daha kolay yöneldiği çıkarımı yapılabilmektedir:

“Çünkü önce Âdem, sonra Havva yaratıldı; aldatılan da Âdem değildi, kadın aldatılıp suç işledi” (Timateos 2, 13/14).

“RAB Tanrı kadına, ‘Çocuk doğururken sana çok acı çektireceğim. ‘Ağrı çekerek doğum yapacaksın. Kocana istek duyacaksın, seni o yönetecek!’ (Yaratılış, 3/16).

“Eğer sizi boşayacak olursa rabbi ona, sizin yerinize sizden daha iyi olan, Allah’a teslimiyet gösteren, yürekten inanan, içtenlikle itaat eden, tövbe eden, kulluk eden, dünyada yolcu gibi yaşayan, dul ve bâkire eşler verebilir” (Kur'an, 66/5).

Bu teolojik yaklaşımların ², Orta Çağ Hristiyan toplumlarında kadınların doğuştan günahkâr ve şeytani bir tesir altında olduklarına dair bir inanç sistemini pekiştirdiği görülmektedir. Bu bağlamda, kadınlar sıklıkla şeytanla iş birliği yapmak ve doğaüstü güçlere sahip olmak ile itham edilerek cadılıkla suçlanmışlardır.

Hristiyan inancına göre, cennet bahçesinde atılan günahın tohumları, Havva'nın yasak meyveyi yemesiyle başlamıştır (Karaca, 2019, s. 27-28). Bu da kadını günahla tabi hale getirerek onu kötülüğün ve kötülüğe hizmetin sembolü haline getirmiştir. Kilise otoritesinin oldukça güçlü ve yaygın olduğu bu dönemde, kadınların doğaüstü güçlere sahip olduğu düşüncesi, Hristiyan inancındaki kadının günahkâr doğasıyla birleşerek cadılık suçlamalarını tetiklemiştir. Cadı avları, bu dönemde kadınları şeytani etkilerle bağdaştırarak, onları toplumdan dışlamak ve kontrol altına almak amacıyla kullanılmıştır. Bu dönemin öne çıkan isimlerinden biri olan Martin Luther, cadı avlarının yalnızca Katolik Kilisesi ekseninde kalmayarak Protestan Kilisesi'nin de bu avlara

² Fatmagül Berktaş, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın* adlı kitabında İbrahimi dinlerdeki kadının ve erkeğin rolüne birkaç başlıkla değinmiştir. Örneğin, kadın ve erkek yalnızca biyolojik açıdan farklı değildir. Tanrının erkeğe yüklediği toplumsal işlevler kadına göre fark gösterir. Kültür ve doğa dikatomisinde olduğu gibi erkek kültürü yani aklı temsil ederken kadın, çocuk doğurma ve yetiştirme işlevleriyle günlük yaşamda rol almasıyla doğayı temsil eder. Erkek, kadın üzerinde cinsel bir tahakküm kurabilirken kadının bu konuda bir söz hakkı olmadığına değinen Berktaş, İbrahimi dinlerde erkeğin, insan ve tanrı arasındaki dolayımı kuran özne konumunda yer aldığını ve kadının ise Tanrı'ya erkek dolayımı ile erişebildiğini belirtir. Kadınların birer kurban mı yoksa tarihsel bir özne mi olduğunu tartışan Berktaş, kadınların, kendilerini 'aşağı' olarak damgalayan patriyarkal söylemlere karşı

ayaklanıp erkek cinsinden eksik olmadıklarını kanıtlamak zorunda olduğundan ve bu zorunluluğun da kadınları patriyarkal tanımların en önde taşıyıcısı olan dinsel anlayışlara karşı mücadeleye yönelttiğinden bahseder (Berktaş, 2023, s. 32-34). İbrahimi dinlerde kadının ekilecek bir toprağa benzetilmesi ve erkeğin bu 'toprak' üzerinde istediği gibi tahakküm kurma hakkına sahip olduğu görülür. Eski Ahit'in Tekvin bölümünde “Tanrı, İbrahim'e ‘bu toprakları senin tohumuna verdim’ (15:18) cümlesi okunurken Kur'an'da “Kadınlar sizin tarlanızdır; tarlanızı dilediğiniz gibi ekin” (2:223) cümlesi yer alır. Berktaş bu benzerliği “erkeğin üremede oynadığı rolün, tanrının dünyayı yaratma gücünün fani düzeydeki yansıması” şeklinde açıklar (Berktaş, 2023, s. 67).

dâhil olmasında rol oynamıştır. “*Bu cadılara şefkat etmem gerekseydi; hepsini yakardım*” (Luther, 1872, s. 251). Orta Çağ’da Luther ve sonrasında gelen Aydınlanma Çağı düşünürlerinden öne çıkan Schopenhaur’a göre kadın patriyarkal çarkın altında ezilmeye muhtaç olan ikinci sınıfa aittir. Buna örnek olarak Luther’in şu söylemi verilebilir: “*Kadınlar için en büyük onur, erkekleri doğurmuş olmalarıdır*” (Ülgen, 2022, s. 81).

Orta Çağ’daki kilise etkisiyle kadına düşen tek görev Bakire Meryem’in temsil ettiği iffetli kadın rolünü benimsemektir. Bu normlara karşı duran kadınlar toplumdan dışlanarak kırsal ve ıssız bölgelere yerleşmiştir (Ülgen, 2022, s. 105). Kırsallığın getirisi olarak doğa ile iç içe kalan kadın bu sefer de etrafındaki bitkiler ile çeşitli karışımlar yapmış ve şifacı olarak adlandırılmıştır. Toplumdan kimi azınlık bu şifacı olarak adlandırılan kadınları gerçekleştirecekleri doğumda yaptığı karışımlarla rahatlatması açısından ebe olarak görmekteydi. Ancak bu durum yaygınlaştıkça kilise tarafından kadınların yerleri tespit edilerek çeşitli engizisyon mahkemelerince erkek yöneticiler tarafından yargılanmış ve genellikle yakılarak öldürülmelerine karar verilmiştir. Christine de Pizan’ın “*Eğer kitapları kadınlar yazsalar, her şeyin farklı olacağını adım gibi biliyorum; zira onlar, haksız yere suçlandıklarını gayet iyi biliyorlardı*” (Bock, 2004, s. 14-15) ifadesinden yola çıkarak, belli bir döneme kadar kadınların herhangi bir fikrini yazılı olarak ifade etmelerinin yasak olması, bu durumun kadınları tek bir cins bakış açısından suçlu addedilmesine neden olduğu çıkarımı yapılabilmektedir. Sonuç olarak, Orta Çağ’da kadınların cadı olarak görülmesi, politik ve ekonomik sebeplerden doğan teolojik inançlar,

kilise otoritesi ve toplumsal normların etkileşimi sonucu ortaya çıkmış karmaşık bir olgudur. Bir sonraki bölümde bahsi geçen ekofeminizm ve kadın meselesi de kadınların cadılık ile ilişkilendirilme sebebini pekiştiren bir konuyu arz etmesi nedeniyle çalışmanın önemli bir noktasını oluşturur.

DOĞA VE KADIN EKSENİNDE EKOFEMİNİZM

Ekofeminizm, doğa ve kadının patriyarkal çarkın altında sürekli olarak sömürülen bir düaliteyi oluşturması gerekçesiyle her ikisinin ortak noktalarına vurgu yaparak erkek egemen yönetime karşı duran bir harekettir. Feminizm, yalnızca kadının toplum içinde erkeklerle eşit haklara sahip olma mücadelesini değil, aynı zamanda kadının doğa ile paylaştığı özellikleri de öne çıkaran eleştirel bir alt disiplin olarak yer almaktadır. Bu hareket, kadının yalnızca sosyal alandaki denkliği değil, aynı zamanda doğa ile kurduğu ilişkiyi de göz önüne alarak yerleşik toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine ve çevresel sorunlara karşı düalist bir bakış açısı sunar (Çetin, 2005, s. 63). Bundan yola çıkarak doğayı da içine alan kapsamlı bir başlık olan ekofeminizm, erkeklerin aksine kadın ile doğayı üreme ve doğurganlık açısından birbirine oldukça benzetir. Bu nedenle de ikisini bir bütün olarak görür ve ele alır.

Ekofeminizmin temel argümanlarından birine bakıldığında, kadınların ve doğanın aynı türden baskılara maruz kalması göze çarpmaktadır: “*Ekofeminizmin temel önermesi, ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet, cinsellik, fiziksel yetenekler ve türlere dayalı baskıları onaylayan ideolojinin, doğanın ezilmesini onaylayan ideolojiyle aynı olduğudur*” (Gaard, 1993, s. 1).

Özellikle Hristiyanlık ve diğer patriyarki temelli

inanç sistemleri, kadınları doğanın bir uzantısı olarak görmekte ve onların zihinsel, bedensel ve duygusal durumlarını ikinci sınıf bir statüye indirmektedir. Bu bağlamda, ekofeminizm, doğayı ve kadını bir bütün olarak ele alarak hem çevresel hem de toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin kökenlerine inen bir analiz ile eleştiri sunar (Güven, 2020, s. 15-20).

Ekofeminizmin tarihsel planı, feminist hareketin doğa ve çevre meseleleriyle ilişkisini keşfetmekte yatar. 1970'lerde feminist hareketin temsilcileri, kadınların yaşadığı sorunların çevresel sorunlarla bağlantılı olduğunu fark ederek ekofeminist bir perspektif geliştirmiştir. Bu zaman diliminde, feminist düşünürler, doğanın sömürüsü ile kadınların maruz kaldığı ayrımcılığın benzer dinamiklere sahip olduğunu vurgulamışlardır. Bu da ekofeminist düşüncenin gelişmesine zemin hazırlamıştır (Öztürk, 2021, s. 78-81). Ekofeminizmin öncüsü olarak tanınan Rachel Carson, doğanın görev ahlakı ile korunması gerektiğini söyler. Bu bağlamda doğa ve cinsiyet rolleri üzerine çeşitli eğitimlerin verilmesi gerektiğini savunan Carson bu konuda bir farkındalığa imza atarak gelecek feminizm ve doğa çatışmaları alanlarında sesini duyurmayı başarmıştır. Dünyanın birçok farklı noktasına ulaşan Carson'un söylemleri ve eserleri farklı dillere çevrilmiş ve onu düşünceleriyle zamana meydan okuyan biri haline getirmiştir. Özellikle Amerika'da geniş bir kitleye ulaşan Carson'un odaklandığı temel nokta; var olan erkek egemen sisteme karşı farkındalık oluşturmak ve harekete geçmek olmuştur (Federici, 2022, s. 70-71). Kültürel düalizm dahilinden bakıldığında kadının vücut ve doğa ekseninde tasvir edildiği ve bu yüzden de onun doğadaki yetiştirme gücünün yadsınamaz olduğundan söz edilmektedir. Bu

açıdan kadının sahip olduğu edinim ona yalnızca düşünmeyi değil; beraberinde harekete de geçmesini de sağlar (Warren, 1997, s. 90-91). Yalnızca düşünmekle kalmayan kadının var olan potansiyelini ortaya koymasıyla beraber doğa-kadın birlikteliğinde bir sömürüye maruz kaldığı okunur.

Birden fazla benzer yönere sahip olan ekofeminizmin alt başlıklarından biri olan kültürel ekofeminizm çalışmada değinilmesi gereken bir alanı oluşturmaktadır. İçinde yaşanan dünyanın iyileştirilmesi ve kadının prangalarından sıyrılıp özgür hale gelmesi için eril din, dil ve kültüre karşı olarak kültürel ekofeminizm, patriyarkal bir düzende kadın ve doğanın maruz kaldığı sömürüye odaklanır (Ülgen, 2022, s.139). Bu bilgiler doğrultusunda ekofeminizmin amacının kadın ve doğanın sömürülmesini patriyarkal sisteme atfederek eleştirel bir bakış ile ses getirmek olduğu söylenebilir.

Ekofeminizm, kendi içinde çeşitlilik gösteren bir harekettir. Birçok farklı teoriye dayanan bu yaklaşım, kültürel, sosyal ve politik farklılıkları göz önünde bulundurarak çeşitli alt disiplinlere ayrılır. Bu alt başlıkların başında bahsi geçtiği gibi kültürel ekofeminizm gelir. Kültürel ekofeminizm, kadınların doğayla kurdukları özel bağı vurgulayan bir yaklaşımdır. Kültürel ekofeministler, kadınların doğa ile olan ilişkisini yeniden tanımlamakta ve bu ilişkinin tarihsel ve kültürel bağlamlarını incelemektedir. Bu inceleme, kadınların doğa ile kurduğu duygusal bağın, toplumsal yapı ve kültürel normlar tarafından nasıl şekillendirildiğini anlamaya yönelik bir çaba olarak yer bulmaktadır (Kaya, 2019, s. 80-85).

Ekofeminist düşüncenin bir başka boyutu ise, ekolojik krizlerin doğrudan kadınların yaşamları üzerinde yarattığı etkileri sorgulamakta yatmaktadır. Ekofeministler, doğanın sömürsünün yanında kadınların da benzer bir şekilde sömürüldüğünü, bu iki sürecin birbirine bağlı olduğunu vurgular. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kadınlar çevresel değişimlerden en fazla etkilenen gruplar arasında yer almakta; doğal kaynakların azalması, iklim değişikliği ve felaketler, kadınların yaşamını ekonomik ve sosyal durumları başta olmak üzere birçok açıdan zorlaştırmaktadır. Ayrıca, ekofeministler, kadınların bu durumlardan nasıl etkilendiğini anlamak için detaylı analizler yürüterek, çevresel adaletin sağlanması için mücadelenin gerekliliğini vurgular. Doğanın korunması ve kadınların haklarının savunulması arasındaki bu karşılıklı ilişki, ekofeminist aktivistlerin mücadelelerinin merkezinde yer alır (Koç, 2018, s. 112-118).

Ekofeminizm, günümüzde küresel çevre hareketleri içinde önemli bir yer edinmiştir. Çeşitli aktivist gruplar, doğa ve kadın arasında kurulan bu bağı vurgulayarak, çevresel adalet taleplerine daha kapsayıcı bir yaklaşım geliştirmektedir. Bu süreçte, kadınların çevre politikalarındaki rolünü artırmak ve karar alma mekanizmalarına katılımını sağlamak için çeşitli stratejiler geliştirilmektedir. Ekofeminist hareket, kadınların çevre üzerindeki etkilerini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda ekolojik dengenin korunmasına yönelik daha adil ve sürdürülebilir bir geleceği inşa etme çabası içinde yer almaktadır (Korkmaz, 2023, s. 30-36). Bu bağlamda, günümüzde sürdürülen birçok ekofeminist hareket, kadınların haklarının korunmasına ek olarak çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik

toplumsal farkındalık oluşturmaya da hedeflemektedir. Örneğin, toplumsal cinsiyet eşitliği ile çevre koruma konularını bir araya getiren projeler ve kampanyalar, ekofeminist hareketin geniş bir etki alanı oluşturmaya olanak tanımaktadır (Aydın, 2022, s. 45-47). Sonuç olarak, ekofeminizm, doğa ve kadın arasındaki karmaşık ilişkileri ele alarak patriyarkal yapıların her iki tarafı da nasıl baskı altına aldığını ortaya koymaktadır. Ekofeminizm, yalnızca kadınların haklarını değil, aynı zamanda doğanın haklarını savunarak, iki alandaki eşitsizliklerin giderilmesine yönelik bir zemin oluşturmaya amaçlamaktadır.

YAŞ AYRIMCILIĞI (AGEISM) VE YERLEŞİK CADİ İMGESİ

Teorik bilgiler içeren kadınlar ve cadılar konusu ile ekofeminizm birbirini destekleyerek çalışmada katmanlı bir yapı oluştururken bu yapıya ek olarak eserle doğrudan ilişkili bulunan yaş ayrımcılığı meselesine değinmek gerekir. Bu açıdan yaş ayrımcılığına (ageism) bakıldığında başta yaşlı bireyler olmak üzere herhangi bir yaş grubuna karşı yapılan ayrımcılık olduğu söylenebilir. Çalışma bağlamında ele alınan romandan yola çıkıldığında, yaşlı kesime olan ayrımcılıktan bahsetmek daha yerinde olacaktır. Eskilerden bugüne yaşlılara karşı yapılan ayrımcılık sürekli varlığını farklı ancak benzer şekillerde sürdürmüştür. Kadınların yaşlılık döneminde erkeklerden daha çok ayrımcılıkla karşılaştıkları göz önüne alındığında, yaşlı kadınların yaşadıkları ötelenmenin ne kadar köklü olduğu anlaşılabilmektedir. *“Kadınların yaşlı ayrımcılığına ve haksız davranışlara erkeklerden daha çok maruz kaldıkları*

anlaşılmaktadır; yaşlı kadınlar toplumda kendilerine değer verilmediğini, ‘önemsiz ve görünmez biri’ gibi davranıldığını belirtmektedir” (Müftüler, 2018, s. 190-191). Hem gelenek görenek hem de günümüz medya araçları yaşlanmayı hep olumsuz bir evre gibi yansıtmaktadır. Medyada gençliğe atfedilen güzellik, zarafet ve estetik idealleri yaşlı kadınlar için çoğunlukla görünmez hale gelerek bir anlam ifade etmez. Toplum, yaşlı kadınların bilgeliğini, deneyimlerini ve katkılarını görmezden gelerek onları "değersiz ve görünmez" olarak algılar. Günümüz dünyasında genç görünmenin başarı ve dinamizmle eşleştirildiği, yaşlılığın ise; hastalık, güçsüzlük ve geri kalmışlık gibi algılarla ilişkilendirildiği görülür. Yaşlı bireylerden bahsedildiğinde çoğu insanın zihninde, elinde bastonla eğilmiş, güçsüz ve yardıma muhtaç bir insan imgesi canlanır. Bu imgeler, yaşlanma sürecinin olumlu yanlarını gölgede bırakarak yaşlanmayı yalnızca bedensel ve zihinsel kayıplarla özdeşleştirir (Davies, 1999, s. 174). Bu tür stereotipler, yaşlanma sürecine karşı korku geliştirilmesine neden olur. Kadınları yaşlandıkça değersizleştiren bu algı, kadınların sosyal yaşamdaki rolleri ve görünümüne dayanan beklentilerle şekillenir.

Kadınların yaşlanma sürecinde uğradığı ayrımcılık, çeşitli halk masallarında ve mitolojik temsillerde kendine sıkça yer bulmuştur. Yaşlanmış kadınlar çoğu zaman, kötülüğün, gizemli güçlerin ve tehditlerin temsilcisi olarak resmedilmiştir. Orta Çağ’da cadı avları sırasında yaşlı kadınlar toplumun "cadı" olarak yaftaladığı bir kesimi oluşturuyordu.³ Hedef alınan bu yaşlı kadınlar, toplumsal yapıların dışında var

oldukları için toplumun önyargılarının ve korkularının üzerine yansıtıldığı bir nesne haline geliyordu. Edebiyat ve halk masallarında da yaşlı kadın karakterlerin cadı olarak kaleme alınması, bu ayrımcılığın sanatsal alanda kendini nasıl gösterdiğini anlamamızı sağlar. Grimm Kardeşler’in masallarında yaşlı kadın figürleri kötü büyücüler olarak yer alırken, *Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler* gibi popüler masallarda da yaşlı kadınlar gençlik ve güzelliğe sahip olmak için kötücül davranışlarda bulunan karakterler olarak işlenmiştir. Masallar, yarattıkları bu karakterlerle gençliğin güzelliği; yaşlılığın ise çirkinliği ve kötülüğü temsil ettiği bir dünyayı henüz küçük yaşta okurların zihinlerine işler.

Özellikle toplumsal yapıların dayattığı kalıplara uymayan yaşlı kadınların cadılaştırılması, patriyarkal toplumların bir ürünü olarak yorumlanabilir. Bu durumun toplumsal bir olgu olarak varlığını sürdürmesi, toplumdaki kadınlara yönelik haksız beklentileri ve kadınların belli kalıplara sığdırılmasını gözler önüne serer. Yaşlanma sürecinin doğal bir parçası olan fiziksel değişimler, yaşlı kadınların toplumda “çirkin” ya da “kötü” olarak algılanmasına sebep olur. Çoğunlukla cinsiyet ayrımcılığına dayalı olan bu durum, gençliği kaybeden kadınların güzellik ve zarafet normlarına uymadığı için toplumsal dışlanmaya maruz kalmalarını kolaylaştırır.

FOLKLORİK VE MİTOLOJİK UNSURLARIN KADIN KİMLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Güncel olma durumunu her dönem koruyan kadın kimliği meselesinin ekseri olarak

³ Bakınız; Bölüm: Kadınlar ve Cadılar: Orta Çağ.

patriyarkal toplumlarda kendini gösterdiği görülmektedir. Kadın kimliğine etki eden unsurlara bakıldığında gelenek ve göreneklerin devreye girdiği folklorik ve mitolojik unsurların etkisi göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda bir toplumun pek çok özgün folklorik unsura sahip olduğu ve bunların da çeşitli disiplinlerarası yöntemler aracılığıyla aydınlatılabilir olduğu söylenebilir.

Folklor çalışmalarında daha çok halk kültürünün fikri ve manevi alanlarda ortaya konulmuş yönleri üzerinde durulur. Halkiyatın konusunu düğün, bayram, cenaze, kandil, doğum, ad verme, sünnet, evlenme, hediye, ölüm gibi durumlara ait gelenekler; cin, peri, büyü, efsun, kandil, muska gibi halk inançları; türkü, mânî, masal, ninni, tekerleme, atasözü, deyim, halk hikâyesi, efsane, bilmece, dua, beddua (ilenç), halk tiyatrosu gibi sözlü-anonim halk edebiyatı ürünleri oluşturur (Aybars, 2019, s. 13).

Yukarıda verilen alıntıdan da anlaşılacağı üzere bir toplumu toplum yapan kendine özgü öğelerin hepsi birer folkloru oluşturmaktadır. Toplamların kadın üzerindeki folklorik unsurlarına inceleme bağlamında bakıldığında kadın cinsine cadılık, büyücülük ve falcılık atfedilen öğelerden yalnızca öne çıkanlarını oluşturmaktadır. Bu da okuru doğrudan kadınlara atfedilen cadılığın yaygın hale geldiği Orta Çağ'a götürür. Ancak tarihin, geçmişin izlerini yansıtarak geleceği şekillendiren bir olgu olması onu yazılı kaynaklar ile bilgi sağlama aracı hale getirdiği bilinirken folklorik unsurlarda bu görülmez. Zira folklorik öğeler sözlü olarak aktarılmaktadır ve Orta Çağ'da cadılık da bir folklor olarak yerini alır.

Folklorik öğelerin kadın kimliği üzerindeki etkisi pek çok folklor ile desteklenerek ele alınabilirliği mümkün kılmaktadır. Bu bilgi ışığında bir folklor olan masal türüne bakıldığında çeşitli anlatılarda kadın figürlerin dış güzelliğine vurgu yapılması durumuyla karşılaşılır: *“Bu masallarda işlenen en baskın unsurların başında kadının güzel ve bakımlı olması gerektiğidir. Kadın toplumsal hayatta kabul görmek ve saygın bir konuma sahip olmak istiyorsa hayatın her alanında ve her zaman ‘bakımlı olmak zorundadır’”* (Şenol-Erdem ve Uzun-Erdem, 2016, s. 74). Örneğin *Külkedisi* masalında Külkedisi'nin güzelce giyinip gittiği baloda tanıştığı prensin yalnızca dış görünüşü ile kadını beğenmesi ve onunla evlenerek mutlu sonu sağlaması okunur. Bu da kadının mutlu bir sona sahip olmasının dış güzellik ile mümkün olduğunu aşıl原因an olumsuz bir imaj olarak alımlanabilmektedir. Kısaca, kadınları sadece dış güzellikleri üzerinden değerlendirerek sürekli kurtarılmayı bekleyen pasif bir kadın karakteri ele alan masalların kadın kimliği açısından olumsuz birer temsil oldukları söylenebilmektedir.

Folklorik unsurlar ile mukayese edildiğinde mitolojik unsurların kadın kimliği üzerindeki etkisinin nispeten olumlu olduğu söylenebilmektedir. Güçlü kadın figürlere sahip olan mitoloji pek çok açıdan ele alınabilir zengin bir kaynak olmayı sürdürmesiyle öne çıkan bir disiplindir. Mitlerde yer alan kadın figürleri her ne kadar güçlü yönleriyle ele alınmış olsa da çoğunlukla bu figürlerin asıl olarak trajedileriyle öne çıktığı göze çarpar. Bu bağlamda trajedileri ile öne çıkan mitolojik kadın figürlere bakıldığında bunların başında; Medusa, Lamia ve Medea yer almaktadır. İncelemesi yapılacak

Olesya eserine benzer yönleri ile örnek teşkil

etmesi açısından Medea karakteri kadın hareketleri açısından önemli bir figürü temsil etmektedir.

Medeia efsanenin ve tragedyanın kadın kahramanları arasında en güçlü, en çarpıcı bir tiptir. Kişiliği ve serüveni hemen her çağda zamanın görüş ve eğilimlerine göre yorumlanarak edebiyata ve sanata konu olmuş ve olmaktadır. Yerine göre egzotik ve ilkel karakteri üstünde durulur, kendi kardeşini kesip parçalarını yol üstüne serpen, ondan da öte kendi karnından doğmuş çocukları öldürüp babalarının önüne seren korkunç bir büyücü kadın diye gösterilir, yerine göre de seven ve hor görülen, özverisi karşılıksız kalan, yabancılık, itilmişlik, kıskançlık duyan bir kadının dramı canlandırılır gözümüzün önünde (Erhat, 2007, s. 200-201).

Medea, okuruna her ne kadar güçlü bir karakter olarak sunulsa da zayıflıkları uğruna gerçekleştirdiği trajedileriyle tanınmakta olan bir kadın figürüdür. Bu da mitolojinin kadın kimliği üzerindeki olumsuz etkisini temsil eder. Günümüzde kadın okumalarının yapıldığı modern toplumlarda ise Medea karakteri erkek egemen topluma bir başkaldırı olarak görülmektedir. Feminist düşünürlerce toplumda kadın olarak sesini çıkarmasıyla idolleştirilen Medea, çeşitli yenidenyazım metinleri ve tiyatro uyarlamalarıyla okur-seyirci karşısına çıkan önemli bir karakter olarak yerini alır.

Feminist eleştirinin önemli isimlerinden biri olan Hélène Cixous, yazılarında kadınların sesini bulmaları ve patriyarkaya karşı çıkmaları gerektiğini savunur. Cixous, “Kadınlar, erkeklerin sözleriyle değil, kendi dilleriyle yazmalıdırlar” diyerek kadınların kendilerini ifade etme yollarının bulunması gerektiğini

vurgular (Cixous, 1976, s. 881). Medea da bu bağlamda, patriyarkaya başkaldırmasıyla kadınların toplumdaki yerine dair alternatif bir bakış açısı sunmaktadır.

Folklorik ve mitolojik unsurların kadın kimliği üzerindeki etkileri, toplumsal cinsiyet rollerinin şekillenmesinde önemli bir yer tutar. Folklor, genellikle geleneksel ve muhafazakâr bir bakış açısını yansıtırken, mitoloji daha karmaşık ve çok katmanlı bir anlatım sunar. Bu nedenle, folklorik unsurlar, kadınları genellikle pasif, çekici ve bağımlı figürler olarak tasvir ederken; mitolojik unsurlar güçlü, bağımsız ve bazen de trajik figürler olarak sunmaktadır. Dolayısıyla, kadın kimliğinin şekillenmesinde her iki unsurun etkisini anlamak, toplumsal cinsiyet eşitliğine giden yolda önemli bir adımdır.

Folklorik unsurlar, geçmişten günümüze kadar gelen birikimlerin aktarımı ile toplumsal normları ve değerleri belirleyen bir yapı sunar. Bu bağlamda, özellikle Orta Çağ’da kadınların toplum içindeki rolü folklorik anlatılarda sıkça ele alınmıştır. Cadılık ve büyücülük gibi kavramlar, kadınları toplumdan dışlayarak onlara belirli bir kimlik atfetmiştir. Bu da kadınların toplumda marjinalleşmesine yol açmış, kadınların yalnızca belirli rollere hapsolmasına neden olmuştur. Örneğin, cadı avları sırasında toplumun kadına yüklediği bu pasif kimlik, kadınların toplumsal düzlemde nasıl algılandığını gözler önüne serer (Koroğlu, 2018).

Mitolojik unsurlar ise kadın kimliğini daha dinamik bir biçimde ele alır. Örneğin, mitolojik kadın karakterler, genellikle bağımsızlık, güç ve cinsellik gibi unsurları temsil eder. Bu karakterler, toplumsal cinsiyet normlarını

sorgulayan, bu normları yıkan ve topluma alternatif bir bakış açısı sunan figürler olarak öne çıkar. Özellikle Yunan mitolojisinde, Athena, Artemis gibi tanrıçalar, güçlü ve bağımsız karakterler olarak kadın kimliğine dair olumlu örnekler sunar (Cohen, 1999).

TEORİK BİLGİLER IŞIĞINDA *OLESYA* ROMANI

Aleksandr Kuprin'in *Olesya* eserinin, ele aldığı cadı figürü ve bu figürün ortaya çıkmasına zemin hazırlayan folklorik etkenler nedeniyle incelemek üzere ele alınabilecek bir nitelik taşıdığı söylenebilir. Ekofeminist bir yaklaşımla ele alınmaya elverişli bir roman olan *Olesya*, Polesye adındaki bir köyde yaşamlarını sürdüren Olesya adındaki genç kız ile büyükannesi Manuyliha'nın cadılık ile suçlanarak akabinde köyden atılması sonucu yaşanan olayları konu edinir. Eserin irdelenecek noktası ise erkek egemen bir köy düzeninde başlarında erkek olmadan yaşayan bu büyükanne ve torununun toplum tarafından kolayca "nasıl" soyutlandığıdır. Bu noktada bakılması gereken ilk etken patriyarki ve buna karşı olarak çıkan feminizmdir. Ancak feminizm ile eser incelemesini sınırlandırmak yerine eserin vurucu noktasını oluşturan ekofeminizme bakılması gerekir. Bahsi geçtiği gibi ekofeminizm, kadın ve doğayı bir bütün olarak ele alarak bu düalliteyi eril tahakkümün sömürsüyle eşleştirir. Eserde yer alan cadı figürü folklorik ve ekofeminist bir yaklaşım ile ele alındığında kadının içinde bulunduğu erkek egemen toplumda nasıl bir konumda yer aldığı ve doğa ile kurduğu bağın nasıl şekillendiği gözlemlenebilmektedir. *Olesya* gibi folklorik

unsurların yoğun olduğu eserlerde cadılar bilgeliği, doğa ile uyumu ve iyileştirme yetisini simgeleyen figürler olarak ele alınmaktadır. Ancak eserde gözlemlendiği gibi eril tahakküm devreye girdiğinde bu olumlu simgelemelerin yerini olumsuz olanlara bıraktığı görülür. Manuyliha'nın köyden sürülmeden önceki yaşamına bakıldığında kendi halinde çeşitli otlar ile şifacılık yapmakta olduğu okunur. Ancak ilerleyen bölümlerde sürgünün arka planında eril bir tahakkümün söz konusu olduğu ve halkın da Manuyliha'nın cadı olduğunu öne sürmesi sonucu yaşlı kadın yaşadığı yerden tecrit edilir. Kültürel ekofeminizm konusunda değinildiği gibi karakterler doğa ile duygusal bir bağ kurmuş ve bu bağ toplumsal yapı ve kültürel normlar tarafından talan edilmiştir.⁴

Ekofeminizm dışında çalışmanın eser ile ilişkisi açısından değinilen bir diğer konu yaş ayrımcılığıdır. Yaş ayrımcılığının herhangi bir yaşa karşı yapılabildiği bilinen bir noktayken eser üzerinde bu ayrımcılık bahsedildiği gibi yaşlı kesime yöneliktir: "...büyükanneme demediklerini bırakmazlar; cadı derler, iblis derler, zindan faresi derler... Of! Neler demezler ki!" (Kuprin, 2022, s. 31). Bu alıntıyla yaşlı ve bakımsız bir görüntüye sahip olan Manuyliha'nın yaş ayrımcılığına maruz kaldığı okunmaktadır. Eserde cadı olarak adlandırılan Manuyliha'nın yerleşik bir imge olarak büyük burunlu, yaşlı ve çirkin olarak genel tanımı yapılan cadı tiplmesine uyduğu eser üzerinden okunabilmektedir: "...içe göçük zayıf yanaklarını aşağıdan neredeyse kanca burnuna değecek kadar sivri, uzun çene çeviriyordu; dişsiz ve çökük ağzı bir şeyler çiğniyormuş gibi

⁴ Bakınız; Bölüm: Doğa ve Kadın Ekseninde Ekofeminizm.

durmaksızın hareket halindeydi...” (Kuprin, 2022, s. 24). Bu alıntının eserdeki bir erkek gözünden söylenmiş olması da çalışmanın anlamı açısından önem arz eder. Manuyliha'nın betimleniş biçimi, toplumun yaşlı kadınlardan duyduğu korkunun açık bir ifadesidir. Bu betimleme, halk anlatılarında sıklıkla karşılaşılan cadı imgesinin yaşlı kadınlara yönelik ayrımcılığı nasıl somutlaştırdığını göstermektedir. Cadı imgesinin fiziksel özelliklerle ilişkilendirilmesi, toplumun yaşlı kadınları ötekileştirmesinin bir başka örneğidir. Buna karşın Manuyliha'nın torunu Olesya'nın var olan cadı imgesiyle uyuşmaması genç ve yaşlı kadınlara olan ayrımcı bir bakışın esere nasıl sirayet ettiğini gözler önüne sermektedir. Olesya, geleneksel cadı figürünün ötesinde, genç ve güzel bir kadın olarak betimlenmektedir. Bu durum, cinsiyetçi anlayışların, kadınların yaşlarıyla ilişkili olarak toplumsal statülerini nasıl belirlediğine dair önemli bir tartışma açmaktadır. Folklorik bir öge olarak cadı figürünün yaşlı ve çirkin bir kadın olarak betimlenmesinin cinsiyetçi yaklaşıma sahip toplumlarda ortaya çıktığı söylenebilir. Zira benzer toplumlarda yaşlı kadınlar, var olan güzellik normlarına ters düşmesiyle yaş ayrımcılığıyla karşılaşmakta ve yaşlarının getirdiği bilgelik ve deneyimleri gölgelenmektedir.

Bu yerleşik cadı imgesi, yalnızca yaşlı kadınların maruz kaldığı cinsiyetçi ve yaş ayrımcı bakış açılarını değil, aynı zamanda toplumda kadınların her yaşta nasıl nesneleştirildiğini de ortaya koymaktadır. Cinsiyet, yaş, güzellik ve güç gibi unsurlar bütünü, kadınların sosyal hayattaki konumlarını belirleyen karmaşık bir dinamik oluşturur. Geleneksel cadı imgesi, kadının fiziksel

özellikleri üzerinden ortaya çıkmasıyla birlikte temelde patriyarkal iktidar örüntülerinin bir yansıması sonucu oluşur. Bu da kadınların bireysel kimliklerinin ve potansiyellerinin göz ardı edilmesine yol açar.

Kuprin'in *Olesya* eserinde yer alan bu ayrımcı tutum, kadınlara karşı kullanılan stereotiplerin nasıl nesiller boyu aktarıldığını gösterir. Eserde Manuyliha'nın genç torunu Olesya da benzer suçlamalarla karşılaşır ancak genç ve güzel olması sebebiyle yaşlı olan Manuyliha kadar korkutucu görülmez. Olesya'nın genç ve güzel olması, toplumun ona yönelik tepkilerini yumuşatırken, yaşlı kadının "çirkin" olarak nitelendirilmesi onun toplumdan dışlanmasına sebep olur. Toplumun genç kadınları yüceltirken yaşlı kadınları korku figürleri olarak göstermesi, yaş ayrımcılığının nasıl cinsiyetçi bir araç haline geldiğini gözler önüne serer.

Ayrıca, bu ayrımcı bakış açısının toplumdaki kadının yerini belirleyen tarihsel ve kültürel kökenleri de sorgulanmalıdır. Orta Çağ'da cadı olarak yaftalanan kadınlar, genellikle erkek egemen bir yapı içinde güçsüz bırakılan, varlıkları tehdit olarak görülen ve normlara uymayan figürler olarak okunmaktadır. Bu tarihsel bağlamda, cadı imgesi, toplumun kadınları kontrol etme ve disiplin altına alma çabalarının bir aracı olarak işlev görmüştür. Sonuç olarak, cadı figürünün folklorik ve mitolojik temelleri, toplumsal cinsiyet algısının nasıl inşa edildiğini ve bu algının kadınların kimlikleri üzerindeki etkilerini anlamak açısından büyük bir önem taşımaktadır. Manuyliha'nın ve Olesya'nın karakterleri üzerinden bu imgenin günümüzde nasıl bir dönüşüm geçirdiği, feminist edebiyatın eleştirel

bakış açısıyla daha derinlemesine incelenebilir. Kadın kimliği, tarihsel bağlamdan bağımsız olarak, cinsiyet, yaş ve toplumsal normlarla şekillenen bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, teorik bölümlerde değinilen folklorik ve mitolojik unsurların kadın kimliği üzerindeki etkisi, sadece geçmişe dair bir inceleme değil, aynı zamanda günümüzdeki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini anlamak ve aşmak için bir fırsat sunar.

Eserde, toplumun kendilerine sunduğu kısıtlayıcı cinsiyet rollerini reddederek - ekofeminizm konusunda ele alındığı gibi- doğaya dönen ve kendi potansiyellerini keşfeden kadın figürlerin cadılık ile yaftalandığı okunur. Bunun nedeni ise patriyarkal bir düzene başkaldırmalarıyla bu düzen başındaki kişilerin gücünü sarsmaları olduğu söylenebilmektedir. Manuyliha ve torunu Olesya'nın köyden sürgün edilip ormanın derinliklerinde kendi halinde yaşamaları toplumdan soyutlanmaları açısından yeterli görülmez ve bulundukları küçük kulübeyi boşaltmaları beklenir: *"Yirmi dört saat içinde bütün pılınızı pırtınızı toplayıp çıkacaksınız kulübeden dedi. Bir dahakine gelip de sizi burada bulursam memleketine sürgünü kesin bil..."* (Kuprin, 2022, s.60). Erkek egemen bir toplum otoritesinin kendi halinde gözlerden irak yaşamakta olan iki kadın tarafından sarsılacağından endişe duyan köy yönetiminin kadın kimliğinden korktuğu okur tarafından çıkarımı yapılabilir bir noktayı oluşturur. Bu da kadınların toplumdaki yerinin sınırlandırılmasını ve buna itaat etmeyerek başkaldıran kadınların şeytanlaştırılmasını açıklamaktadır. Toplumun yerleşik cinsiyet normları, bu tür kadın figürlerinin dışlanmasına ve karalanmasına yol açmakta, bu da kadınların

kendi seslerini bulmalarını ve özgürleşmelerini engellemektedir.

Cadılık, tarihsel olarak kadınların güç sahibi olma çabalarının bir yansıması olarak ele alınabilir. Tarih boyunca kadınlar, toplumdaki erkek hegemonyadan bağımsız bir kimlik oluşturma çabası içinde, çeşitli şekillerde damgalanmışlardır. Cadı olarak yaftalanma, yalnızca bir etiket olmanın ötesinde, bu kadınların kendi güçlerini ve bilgilerini topluma yansıtmaya çabalarını engelleyen bir yargı olarak yer almaktadır (McCarthy, 2020). Cadı imgesi, yaşlı, çirkin ve tehlikeli bir figür olarak resmedilirken, bu kadınların aslında toplumdan dışlanmış ve baskıya uğramış bireyler oldukları gerçeği göz ardı edilmektedir. Bu nedenle, cadı figürü üzerinden yürütülen cinsiyetçi söylem, toplumda kadınların konumunu ve toplumsal rollerini yeniden değerlendirmeyi gerektirir.

Kadınların toplumsal normlardan sapması, genellikle belirli bir tehdit oluşturduğu için bu normlar tarafından baskılanmakta ve dışlanmaktadır. Bu bağlamda, Olesya'nın karakteri, doğaya dönerek kendi kimliğini bulma çabasını temsil ederken, Manuyliha'nın deneyimleri, toplum tarafından nasıl dışlandığını ve damgalandığını gösterir. Bu iki kadın figürü, farklı yaş gruplarındaki kadınların karşılaştığı zorlukları temsil ederken, aynı zamanda kadınların toplumsal normlara karşı durarak nasıl bir dayanışma geliştirebileceklerini de ortaya koymaktadır (Irigaray, 1985). Toplumun, Manuyliha ve Olesya gibi kadınların varlıklarını kabul etmeyişi, erkek egemenliğini koruma çabası olarak okunabilmektedir. Bu tür bir ret, sadece bireysel olarak kadınların değil, genel anlamda

kadın kimliğinin ve potansiyelinin yok sayılmasına yol açar.

Dolayısıyla, cadı imgesi üzerinden yürütülen cinsiyetçi bakış açısı, kadınların kendilerini ifade etme ve toplumsal normlara karşı durma isteklerini bastıran bir norm olarak öne çıkmaktadır. Bu tür bir damgalama, yalnızca bireyleri değil, tüm toplumu etkilemekte ve kadınların gücünü ve potansiyelini kısıtlamaktadır. Kadınların kendi kimliklerini bulmalarına ve toplumsal yapının sunduğu kısıtlamaları aşmalarına yönelik çabalar, tarihsel ve toplumsal bağlamda yeniden ele alınmalı, bu süreçte cinsiyetçi yaklaşımlar sorgulanmalıdır (Tong, 2009).

Olesya ve Manuyliha'nın toplumdan soyutlanmaları, patriyarkal yapının kadınlara biçtiği kimliğin bir yansımasıdır. Eserin başında, bu iki kadın, köy halkı tarafından cadı olarak damgalanmıştır. Cadılık, yalnızca bir inanç veya ruhsal bir durumun ifadesi olarak değil, aynı zamanda toplumun onları dışlama mekanizması olarak işlev görmektedir. Cadı oldukları gerekçesiyle toplumdan soyutlanan Olesya ve büyükannesinin dini herhangi bir ritüeli gerçekleştirmeleri yasaklanır: *“Bizim kiliseye gitmemiz yasak... Ruhum daha doğduğum gün ona satılmışken nasıl giderim kiliseye?”* (Kuprin, 2022, s.56). Olesya'nın bu ifadeleri, toplumun dini normlarına karşı bir isyan ve aynı zamanda ruhsal bir özgürlük arayışının ifadesidir. Buna karşın sevdiği adam tarafından cinsiyetçi bir düşünce ile cesaretlendirilir. Bu da kadına atfedilen norm haline gelmiş rollerin bir başka örneğidir: *“...bir erkek inanmayabilir, şüphe edebilir hatta alaya alabilir. Ama bir kadın... kadın, sorgusuz sualsiz dindar olmalı. Ben her zaman bir kadının kendini Tanrı'ya*

adayışındaki yalın ve tatlı inançta dokunaklı, kadınsı, muhteşem bir şeyler olduğunu hissediyorum” (Kuprin, 2022, s. 91). Patriyarkal bir bakış açısına aldanarak hiç olmadığı kadar cesaretli davranarak başına geleceklerden habersiz bir şekilde kiliseye giden Olesya'nın köy halkı tarafından Manuyliha'nın torunu olduğu anlaşılır. Bunun üzerine ayın sonunda kiliseden çıkan Olesya'nın, kendisini bekleyen kötü bir manzarayla karşı karşıya kaldığı okunur: *“...meydanda bir cadı yakalamışlar... Yani tabii, köylü cehaleti yüzünden cadı sayıyorlar kadını... Bir güzel benzetmişler! Katrana bulayacaklarmış da kadın nasılsa sıyrılmış ellerinden...”* (Kuprin, 2022, s. 98) ifadesi, Olesya'nın içinde bulunduğu toplumun cehaletini ve önyargılarını gözler önüne serer. Bu durum, kadınların kendilerini ifade etme biçimlerinin nasıl tehlikeye girdiğini gösterir. Olesya'nın yaşadığı deneyimler, erkek egemen toplumun kadınlara biçtiği sınırlayıcı rolü ve bu rolün getirdiği riskleri net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Olesya'nın bir erkeğin sözlerine aldanarak cesaretle kiliseye gitmesi, toplumsal patriyarkal baskının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu noktada Kuprin, cinsiyetçi bir bakış açısının, kadınların kendi kimliklerini bulmalarına nasıl engel olduğunu vurgulamaktadır. Yaşananlardan sonra sağ bir şekilde kaçıp kurtulmayı başaran Olesya, içinde bulunduğu toplumun kendisini ve büyükannesini yaşatmayacağını anlar ve bunun üzerine büyükannesi ile kulübeyi boşaltıp kendilerine dışlanmayacakları bir yer aramak üzere yola koyulurlar. Eserde ele alınan erkek egemen toplumun yazar tarafından eleştirilmek ve okuruna farkındalık yaratmak adına oluşturulup oluşturulmadığı okurun alımlamasına kalan bir

nokta olduğu söylenebilir. Ancak, Olesya'nın yaşadığı bu deneyimlerin, patriyarkal yapı tarafından nasıl bir dışlama ve ötekileştirme sürecine tabi tutulduğunun bir yansıması olduğundan söz edilebilmektedir. Yaşanan olayların ardından, Olesya ve Manuyliha'nın köyden kaçması, yalnızca bir kaçış değil, aynı zamanda kendi kimliklerini koruma arayışlarının bir sembolüdür. Olesya ve Manuyliha'nın, kendilerine dışlanmayacakları bir yer arayışları, özgürlük ve bağımsızlık için verilen bir mücadelenin ifadesidir. Genel bir bakışta Kuprin'in, bu süreci ve bu sürecin arka planındaki toplumsal normları eleştirirken, okuyucuya da derin bir düşünme alanı sunmuş olabileceği mümkün görülmektedir. Kadınların toplumda var olma mücadeleleri, Kuprin'in eserinde derinlemesine işlenmiştir.

Sonuç olarak, *Olesya* eseri, kadının toplum içindeki yeri, patriyarkal baskılar ve doğayla olan ilişkisi üzerinden zengin bir anlatım sunmaktadır. Kuprin, Olesya ve Manuyliha'nın hikayesi aracılığıyla, okuyucuya toplumsal normlara karşı bir duruş sergileme çağrısında bulunmakta ve kadınların kendi kimliklerini bulma arayışlarını derinlemesine incelemektedir. Bu eser, sadece edebi bir yapı değil, aynı zamanda cinsiyetçi normlara karşı bir eleştiri niteliği taşımaktadır. Olesya ve Manuyliha'nın hikayesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı verilen mücadelenin bir simgesi olarak günümüzde de önemli bir yer tutmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada günümüz toplumunda da hala önemli bir konu olan kadının toplumdaki yeri Aleksandr Kuprin'in birçok farklı okumaya açık olan *Olesya* adlı eseri ışığında ekofeminizm ve folklorizme bağlı kalınarak cadı figürüne çeşitli

bakışlar getirilmiştir. Eser incelemesi öncesinde tarihsel bilgi olarak kilise yönetiminin hakimiyet kazandığı Orta Çağ'da herhangi üst bir sınıfa mensup olmayan kadınların toplum nezdinde cadı olarak yaftalanmalarının, patriyarkal toplumun kadına uygun gördüğü normlara boyun eğmemesi sonucunda gerçekleştiği verilmiştir. Bunun akabinde, eser incelemesine bir ön hazırlık olması açısından doğa ve kadının ortak yönlerini ele alan ekofeminizm hareketinin, erkek egemen toplumlarda kadın ve doğanın maruz kaldığı sömürülere bir tepki olarak çıkmış olduğuna değinilmiştir. Ekofeminizmin bu bağlamdaki rolü hem kadının hem de doğanın özgürleşmesi için mücadele eden önemli bir düşünce akımı olarak belirginleşmiştir. Çalışmanın devamında, toplumları şekillendirmesi bakımından önem taşıyan folklorik unsurlar üzerinde durulmuş ve öne çıkan masallardan biri üzerinden kadına olan bakış ele alınmıştır. Masallarda kadın figürlerinin genellikle pasif rollerle temsil edilmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin nasıl içselleştirildiğini göstermektedir. Bu noktada, halk kültürünün dinamikleri, kadının toplum içindeki yerini şekillendiren önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Folklorik unsurlara ek olarak mitolojik unsurların kadın üzerindeki etkisine de değinilerek çalışmanın teorik kısmı çeşitli alıntılarla desteklenmiştir. Mitolojik figürler, çoğu zaman kadının güçsüzlükten çok gücünü simgeleyen karakterler olarak öne çıkmakta, bu da kadın kimliğinin çok boyutlu doğasını vurgulamaktadır. Özellikle güçlü kadın figürleri üzerinden yapılan okumalar, feminist hareketler açısından da önemli bir tartışma alanı oluşturmaktadır. Bu bakış açısıyla, mitolojik unsurların kadının toplum içindeki konumunu

güçlendiren bir araç olarak nasıl kullanılabileceği sorgulanmıştır. Son olarak, verilmiş olan teorik bilgiler ışığında ele alınan eserin uygulamalı bir incelemesi gerçekleştirilmiş ve çeşitli çıkarımlarda bulunulmuştur. Çalışmanın çıkış noktasını oluşturan kısım ise okuyucunun gözleri önüne serilen patriyarkal toplum altında silik bir kimliğe sahip kadın rolüne farkındalık yaratarak bu yönde geniş bir perspektif edinmesine yardımcı olmaktır. Bu perspektif, sadece tarihi bir bakış açısı sunmakla kalmayıp, günümüz

feminist mücadelelerine de ışık tutarak toplumsal cinsiyet eşitliği adına atılacak adımlar için bir temel teşkil etmektedir. Ayrıca, kadınların güçlenmesine yönelik stratejilerin geliştirilmesi hem bireysel hem de toplumsal düzeyde değişim yaratmak açısından büyük önem taşımaktadır. Çalışmanın sonunda, kadının tarihsel olarak maruz kaldığı dışlanmanın ve damgalanmanın yalnızca geçmişte kalmayıp günümüzde de süregeldiği vurgulanarak, kadın kimliğinin yeniden tanımlanması gerektiği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

Aybars, S. (2019). "Kadın Folkloru ve Toplumsal Cinsiyet Üzerinde Kültürel Kimliğin Etkisi: Tavşanlı İlçesi Dedeler ve Beyköy Örneği". Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi).

Aydın, E. (2022). *Toplumsal Cinsiyet ve Çevre Politikaları: Ekofeminizm Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Tülin Yayınları.

Beauvoir, S. (2020). *İkinci Cins* (B. Özükan, Çev.). Payel Yayınları.

Berktaş, F. (2023). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.

Bever, E. (2009). *The Realities of Witchcraft and Popular Magic in Early Modern Europe: Culture, Cognition, and Everyday Life*. New York: Palgrave Macmillan.

Bock, G. (2004). *Avrupa Tarihinde Kadınlar*. (Çev: Zehra Aksu Yılmaz), Literatür Yayınları: İstanbul.

Chanter, T. (2022). *Toplumsal Cinsiyet*. Fol Yayınları:Ankara.

Cixous, H. (1976). "The Laugh of the Medusa". *Signs*, 1(4), 875-893.

Cohen, E. (1999). *Women in Ancient Greece: A Sourcebook*. London: Routledge.

Çetin, D. (2005). *Ekofeminizm: Kadın, Doğa ve Toplum Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Düşün Yayıncılık.

Çetin, O. (2005). "Ekofeminizm: Kadın-Doğa İlişkisi ve Ataerkillik". *Sosyoekonomi*, 1(1).

Davies, O. (1999). *Witchcraft, Magic And Culture*. Manchester University Press: New York.

- Erhat, A. (2007). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Federici, E. (2022). "Why Ecofeminism Matter: Narrating/Translating Ecofeminism(s)". *Iperstoria*, (20).
- Federici, S. (2012). *Caliban ve Cadı*. İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Gaard, G. (1993). *Ecofeminism: Women, Animals, Nature*, Philadelphia, Temple University Press.
- Güven, F. (2020). *Kadın ve Doğa: Ekofeminist Perspektifler*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Irigaray, L. (1985). *This Sex Which Is Not One*. Cornell University Press.
- İncil. (2004). *Timoteos'a 1. Mektup 2/13-14*. Kitab-ı Mukaddes Şirketi: İstanbul.
- Karaca. Ş. (2019). *Kötücül Kadın: Türk Edebiyatında Kötücül Kadın İmgesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, A. (2019). *Kültürel Ekofeminizm: Kadınların Doğayla Bağı*. İzmir: Epsilon Yayıncılık.
- Koç, H. (2018). *Çevresel Adalet ve Kadın Hakları: Ekofeminist Bir Bakış Açısı*. Ankara: İletişim Yayınları.
- Korkmaz, M. (2023). *Ekofeminist Hareket ve Günümüzdeki Yeri*. İstanbul: Çiğdem Yayınları.
- Köroğlu, M. (2018). "Cadı Avları ve Kadınların Marjinalleşmesi". *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 5(1), 45-56.
- Kuprin, A. (2022). *Olesya*. İthaki Yayınları: İstanbul. 1. Baskı.
- Kur'an. *Tahrim Suresi*, 66/5.
- Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma. (2001). *Yaratılış 3:16*. Kitab-ı Mukaddes Şirketi: İstanbul.
- Luther, M. (1875). *A Commentary on St. Pauls Epistle to the Galatians*. Philadelphia.
- McCarthy, M. (2020). "The Witch in the Garden: Gender and Nature in Modern Witchcraft". *Feminist Review*, 44(2), 89-102.
- Müftüler, H. G. (2018). "Modern Toplumda Yaş ve Yaşlı Ayrımcılığı". *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(2).
- Öztürk, B. (2021). *Feminist Düşünce ve Ekolojik Eşitlik*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Peirce, L. P. (1993). *The Imperial Harem: Women and Sovereignty in the Ottoman Empire*. New York: Oxford University Press.
- Şenol, D. & Erdem, S. & Uzun, Z. & Erdem, E. (2016). "Toplumsal Cinsiyetin Bir Aktarım

Aracı Olarak Çizgi Filmler: Sindirella ve Pamuk Prenses Örneği". *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2(2).

Shaham, R. (2010). "Women and Sorcery in the Arab World." *History Compass*, 8(2), 151-161.

Türk, S. M. (2017). "Ekofeminizm ve Dualizm Fikri". *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (24).

Tong, R. (2009). *Feminist Thought: A More Comprehensive Introduction*. Westview Press.

Ülgen, P. (2022). *Kadınlar ve Cadılar*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi. 3. Baskı.

Warren, K. J. (1997). *Ecofeminism: Women, Culture, Nature*. Bloomington: Indiana University Press.